

تحلیل محتوای پژوهش‌های حسابداری رفتاری در ایران

تاریخ دریافت: ۹۶/۱۱/۵

تاریخ پذیرش: ۹۷/۲/۲۵

یونس نوبخت^۱

چکیده

هدف این مقاله، بررسی پژوهش‌های حسابداری رفتاری در ایران، در بین سال‌های ۱۳۷۲ تا ۱۳۹۶ است. این پژوهش از نوع کاربردی بوده و با استفاده از روش تحلیل محتوا صوت گرفته است. داده‌های پژوهش با بکارگیری ابزار سیاهه‌وارسی گردآوری و با استفاده از نرم افزار اکسل مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد؛ در طی سال‌های مورد بررسی ۲۲۲ مقاله در این حوزه منتشر شده که عمده این تحقیقات به ترتیب در حوزه‌های حسابداری مالی (۶۹)، حسابرسی (۵۹) و حسابداری مدیریت (۲۸) بوده است. حوزه‌های سیستم‌های اطلاعاتی و مالیات نیز هر کدام تنها با یک عنوان مقاله در رتبه‌های انتهایی قرار دارند. علاوه بر این، بررسی سطوح چهارگانه پژوهش‌های حسابداری رفتاری در ایران حاکی است؛ تحقیقات مرتبط با سطح اشخاص با ۸۵ و شرایط محیطی با ۸۳ عنوان مقاله در رتبه‌های نخست علاقه‌مندی محققان ایرانی قرار دارند. همچنین پژوهش‌های مرتبط با سطوح سازمان‌ها و گروه‌ها به ترتیب با ۳۳ و ۲۱ عنوان مقاله در رتبه‌های بعدی هستند.

واژه‌های کلیدی: پژوهش‌های حسابداری رفتاری، تحلیل محتوا، دانش حسابداری.

۱- کارشناس ارشد، حسابداری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بروجرد، بروجرد، ایران. y.nobaxt@yahoo.com

۱- مقدمه

سعی دارد با بررسی مقالات منتشرشده در این زمینه، چارچوب تحقیقات حسابداری رفتاری انجام شده در ایران را مورد ارزیابی دقیق محتوایی قرار دهد. بر این اساس در این پژوهش کلیه مقالات منتشرشده در مجلات علمی پژوهشی حسابداری که به این مقوله پرداخته بودند مطالعه و مورد بررسی قرار گرفت. انتظار می‌رود نتایج حاصل این پژوهش ایده‌های نو برای انجام پژوهش‌های جدید در این حوزه را به پژوهشگران ارایه نماید.

۲- مبانی نظری و مروری بر پیشینه پژوهش

حسابداری رفتاری به‌عنوان یکی از گرایش‌های حسابداری به ارتباط بین رفتار انسان و سیستم حسابداری توجه دارد. این شاخه جدید از رشته حسابداری از حدود دهه پنجاه ایجاد و رشدی تدریجی ولی مداوم داشته است. ضرورت توجه به این حوزه، از زمانی آغاز شد که مدیران و حسابداران حرفه‌ای دریافتند، سیستم‌های حسابداری و گزارش‌های مالی تمامی اطلاعات مورد نیاز جهت تصمیم‌گیری را فراهم نمی‌کنند. اطلاعات مکمل اگرچه ضرورتاً ماهیت مالی ندارند ولی به درک تصمیم‌گیرندگان و افزایش محتوای اطلاعاتی صورت‌های مالی کمک می‌نماید. از این‌رو وارد شدن علوم رفتاری به حوزه حسابداری در بالندگی حرفه اهمیت زیادی داشته و اطلاعات جدیدی را برای حسابداران به ارمغان آورده است. آگاهی از ارتباط بین رفتار افراد و حسابداری، حسابداران را به ابزار جدیدی برای ارزیابی و حل مشکلات واحدهای تجاری تجهیز نموده است.

عوامل، موضوعات و متغیرهای مطرح در تحقیقات حسابداری رفتاری از ابعاد مختلف و با توجه به رویکردهای متفاوت مورد بررسی قرار می‌گیرد. بامبر^۳ (۱۹۹۳) تحقیقات حسابداری رفتاری را در پنج حوزه حسابداری مالی، حسابرسی، حسابداری مدیریت، مالیات و سیستم‌های اطلاعاتی طبقه‌بندی و بررسی نموده است. در تحقیقات بعدی حوزه‌های حسابداری دولتی و حرفه حسابداری نیز به این طبقه‌بندی اضافه گردیده، علاوه بر این، با توجه به گستردگی تحقیقات

امروزه، سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری نقش مهمی در گردش فعالیت‌های سازمان‌ها، محیط اقتصادی کشورها و حتی اشخاص دارند. بسیاری از تصمیمات، براساس اطلاعات حاصل از این سیستم‌ها اتخاذ می‌شود و سهم عمده‌ای از مبادلات اوراق بهادار که به خرید و فروش سهام شرکت‌ها اختصاص دارد، تحت‌تأثیر اطلاعات مالی است که از طریق سیستم‌های اطلاعات حسابداری تهیه و ارائه می‌شود. اما همواره این سوال مطرح می‌شود که چگونه از اطلاعات حسابداری در عمل استفاده می‌شود و چرا در برخی موارد، نتایج متفاوت و غیر قابل پیش‌بینی بر اثر بکارگیری این اطلاعات مشاهده می‌شود؟ از این‌رو، آثار رفتاری حسابداری از دیرباز مورد توجه پژوهشگران و علاقه‌مندان قرار داشته است و مکتب جدیدی در تحقیقات حسابداری بوجود آورده است که با عنوان تحقیقات حسابداری رفتاری مورد اشاره قرار می‌گیرد (شباهنک، ۱۳۹۶).

حسابداری رفتاری به‌عنوان یکی از گرایش‌های حسابداری به ارتباط بین رفتار انسان و سیستم حسابداری توجه دارد. این شاخه جدید از رشته حسابداری از حدود دهه پنجاه ایجاد و رشدی تدریجی ولی مداوم داشته است. توسعه مباحث روانشناختی و تصمیم‌گیری رفتاری، سهم عمده‌ای در ظهور تحقیقات رفتاری در حسابداری داشته است (بیرنبرگ^۱، ۲۰۱۱). افزون بر این گسترش تحقیقات رفتاری در سایر علوم مانند اقتصاد تجربی نیز بر رشد تحقیقات رفتاری حسابداری مؤثر بوده است. هدف عمده این تحقیقات بررسی چگونگی تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان اطلاعات حسابداری و نیازهای اطلاعاتی آنان است (شباهنک، ۱۳۹۶). این تحقیقات افزون بر بررسی حوزه فنی حسابداری، حوزه‌های روانشناسی و اجتماعی آن را نیز بررسی می‌کنند. توجه روزافزون علوم مختلف، خصوصاً حسابداری بر تحقیقات رفتاری، کمبود منابع علمی و نوپای این تحقیقات در کشور بر لزوم توجه به این حوزه از تحقیقات حسابداری تأکید دارد. از این‌رو مقاله حاضر

مقاله هم منتشر ننموده‌اند. از نظر گرایش موضوعی مقالات نیز، بیش از نیمی از آثار منتشر شده (۵۳ درصد) در حوزه حسابداری مالی بوده و علوم مالی با ۲۷ درصد و حسابرسی با ۸ درصد در رتبه‌های دوم و سوم قرار گرفتند.

رهنمای رودپشتی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی ریشه تاریخی جریان پژوهش‌ها در حسابداری مدیریت رفتاری را مورد بررسی قرار دادند. یافته‌های این بررسی تاریخی حاکی از این است که رشته‌های مختلفی نظیر اقتصاد، علوم سیاسی، تئوری سازمان، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی با انجام پژوهش در ادبیات حسابداری رفتاری، بخصوص در حوزه حسابداری مدیریت، به‌عنوان یک میان‌رشته کمک کرده‌اند. همچنین به‌طور گسترده در میان این رشته‌های متنوع، نقش اصلی توسط رشته روانشناسی ایفا شده است. از این‌رو حسابداری مدیریت با نظریه‌های روانشناختی، انگیزشی و اجتماعی در هم‌آمیخته و موضوعات مختلف در حسابداری مدیریت با استفاده از چشم‌اندازها یا دیدگاه‌های رفتاری متفاوت، مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد.

مهربانی و غلامی جمکرانی (۱۳۹۶) در پژوهشی محتوای پایان‌نامه‌ها و مقالات منتشر شده علمی پژوهشی مرتبط با موضوع حسابرسی را در بین سال‌های ۱۳۸۰ الی ۱۳۹۰ مورد بررسی قرار دادند. در این مطالعه که بر اساس رویکرد توصیفی به تحلیل محتوای ۵۰۵ پایان‌نامه و مقاله مرتبط، در نشریات علمی پژوهشی در طی این سال‌ها پرداخته شده است، پژوهش‌ها به چهار دسته؛ حسابرسی مستقل، حسابرسی داخلی، حسابرسی عملیاتی و حسابرسی رعایت تقسیم و مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که موضوعات حسابرسی مستقل ۸۹/۹ درصد، حسابرسی داخلی ۶/۷ درصد، حسابرسی عملیاتی ۱/۸ درصد و حسابرسی رعایت ۱/۶ درصد پژوهش‌های مرتبط در طی این سال‌ها را تشکیل می‌دهند. همچنین بیشترین پژوهش‌ها به ترتیب در زمینه کیفیت حسابرسی، نوع اظهارنظر، تخصص در صنعت، اندازه موسسه، دوره

حسابداری رفتاری، خود این حوزه‌ها نیز در چهار سطح اشخاص، گروه‌ها، سازمان‌ها و شرایط محیطی مورد مطالعه قرار گرفته است (بیرنبرگ^۱، ۲۰۱۱). بر اساس بررسی‌های انجام‌شده در ایران، پژوهش‌های مشابهی بدین‌شکل در مورد موضوع حسابداری رفتاری انجام نشده است. در ادامه به برخی از پژوهش‌های مرتبط اشاره می‌گردد.

کاظمی (۱۳۹۲) در پژوهشی مقالات مجله تحقیقات حسابداری رفتاری آمریکا را در سطح اشخاص برای سال‌های ۲۰۰۱-۲۰۱۱ مورد مطالعه قرار داد. نتایج تحقیق وی حاکی است، حجم عمده تحقیقات صورت‌گرفته در سطح اشخاص به‌ترتیب در حوزه‌های حسابرسی، حسابداری مدیریت، حسابداری مالی و حرفه حسابداری انجام شده است. در حوزه حسابرسی بیشتر پژوهشگران به‌ترتیب به عملکرد حسابرِس، قضاوت حسابرِس و استقلال حسابرِس توجه داشته‌اند. مقالات منتشرشده در حوزه حسابداری مدیریت، به‌طور عمده به بررسی موضوع ارزیابی متوازن، بودجه‌بندی و تصمیم‌گیری پرداخته‌اند. در حوزه حسابداری مالی بر موضوعاتی مانند افشا، گزارشگری و پیش‌بینی سود تمرکز شده است. در حوزه حرفه حسابداری نیز عملکرد حسابداران و الزام به حرفه، بیشترین حجم مقالات منتشرشده را به خود اختصاص داده‌اند.

گرامی راد و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی به بررسی محتوای مقالات حسابداری و مالی در نشریه‌های علمی پژوهشی این حوزه پرداختند. یافته‌های پژوهش ایشان نشان داد؛ در طی سال‌های مورد بررسی ۱۲۴۱ مقاله در مجلات مذکور به چاپ رسیده که در سال‌های اولیه رشد دو و سه برابری داشته و در سال‌های بعدی نیز رشد انتشار مقالات صعودی بوده است. در بین دانشگاه‌ها؛ دانشگاه آزاد اسلامی با ۲۵۷ مقاله در رتبه اول و دانشگاه تهران با ۱۷۵ مقاله در رتبه دوم قرار گرفته است. همچنین رهنمای رودپشتی، رحمانی و کردستانی پرکارترین نویسندگان، طی بازه زمانی مورد مطالعه بوده است. این درحالی است که ۱۲۹۹ نفر (۴۵ درصد) از محققان، سالی یک

در این مطالعه، مقالات در پنج بخش برنامه درسی و آموزش، آموزش محتوا، تکنولوژی آموزشی، دانشجویان و دانشکده‌های حسابداری مورد بررسی قرار گرفتند. یافته‌های پژوهش نشان داد؛ بیشترین کاهش در تعداد مقالات، با تولید ۱۳ درصد از کل مقالات در بخش آموزش محتوا و بیشترین افزایش نیز مربوط به موضوع دانشجویان با تولید ۳۳ درصد از کل مقالات بوده است. مقالات مرتبط با برنامه درسی و آموزش ۲۶ درصد و تکنولوژی آموزشی نیز ۱۲ درصد از کل تولیدات را به خود اختصاص داده‌اند که در این زمینه نسبت به سال‌های مورد مقایسه تفاوت چندانی مشاهده نگردیده است. مقالات مرتبط با دانشکده‌های حسابداری نیز با ۱۶ درصد از کل مقالات آموزش حسابداری، نسبت به سال ۲۰۱۵ با کاهش ۸ درصدی و نسبت به سال ۲۰۱۴ با افزایش ۱ درصدی روبرو بوده است.

کمیت پژوهش‌های مرتبط با حسابداری رفتاری در ایران

جدول شماره ۱، توزیع فراوانی مقالات حسابداری رفتاری منتشر شده در مجلات علمی پژوهشی حسابداری را در طول دوره تحقیق نشان می‌دهد. همان‌طور که داده‌های جدول شماره ۱ نشان می‌دهد؛ سال ۱۳۹۵ با ۵۴ عنوان و ۲۴/۳ درصد از کل مقالات، بیشترین تعداد مقالات منتشرشده حسابداری رفتاری در ایران را به خود اختصاص داده است. در رده‌های بعدی، سال ۱۳۹۴ با ۳۵ عنوان و ۱۵/۸ درصد و سال ۱۳۹۳ با ۲۷ عنوان و ۱۲/۱ درصد قرار دارند. لازم به توضیح است که در سال‌های ۱۳۷۵، ۱۳۷۶، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰ هیچ مقاله‌ای در این زمینه منتشر نشده است. علاوه بر این، دقت در ارقام جدول نشان می‌دهد که از سال ۱۳۸۸ تا ابتدای سال ۱۳۹۶ انتشار مقالات مرتبط شیب تندتری به خود گرفته است، به طوری که ۱۹۳ عنوان مقاله، یعنی تقریباً ۸۷ درصد مقالات در طی این سال‌ها به چاپ رسیده است.

تصدی، حق‌الزحمه حسابرسی و تغییر حسابررس بوده است.

ابوبکر و صالح^۴ (۲۰۱۱) در پژوهشی مقالات مرتبط با حسابداری بخش عمومی را در بین کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه مورد مطالعه قرار دادند. در این پژوهش، ۶۵ مقاله مرتبط با حسابداری بخش عمومی، منتشر شده در بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۱۹۸۱ از لحاظ سطح سازمانی، حوزه تحقیقاتی و روش‌های تحقیق مورد مطالعه قرار گرفت. ایشان در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که بیشتر تحقیقات انجام شده در این زمینه، در کشورهای توسعه یافته صورت گرفته و سهم کشورهای در حال توسعه در این زمینه اندک بوده است.

آکچاکانات و همکاران^۵ (۲۰۱۴) به تحلیل محتوای مقالات منتشر شده در ارتباط با استانداردهای حسابداری در طی سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۰۴ در کشور ترکیه پرداختند. نتایج این تحقیق که با مطالعه بر روی ۱۶۸ مقاله صورت گرفت، نشان داد، بیشتر تحقیقات در ارتباط با تأثیرات عمومی استانداردها و اجرای استانداردهای حسابداری در شرکت‌های کوچک بوده است.

نتایج تحقیقات ارسریم^۶ (۲۰۱۶) که به بررسی و تحلیل محتوای مجلات حسابرسی در ترکیه پرداخته است نشان می‌دهد، بیش از ۵۰ درصد مقالات منتشر شده در این مجلات خارج از حیطه موضوعی حسابرسی بوده و در ۳۵ درصد مقالات اصلاً به موضوع حسابرسی در داخل ترکیه پرداخته نشده است. علاوه بر این در نوع‌شناسی گرایش‌های تحقیقات مشخص شد که ۶۵ درصد مقالات، توصیفی-تحلیلی و ۳۵ درصد از مقالات پژوهش‌های تجربی بوده است. همچنین در ۵ سال اخیر مقالات توصیفی-تحلیلی بیشتر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است.

یاستولو و همکاران^۷ (۲۰۱۷)، در پژوهشی به بررسی و تحلیل محتوای ۱۰۸ مقاله منتشرشده در شش نشریه بین‌المللی آموزش حسابداری در سال ۲۰۱۶ و مقایسه آن‌ها با مقالات منتشرشده در طی سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۱۵ در همین نشریات پرداختند.

جدول ۲- توزیع فراوانی مقالات منتشرشده در طول دوره پژوهش

ردیف	سال	فراوانی	درصد
۱	۱۳۹۵	۵۴	۲۴/۳٪
۲	۱۳۹۴	۳۵	۱۵/۸٪
۳	۱۳۹۳	۲۷	۱۲/۱٪
۴	۱۳۹۲	۲۳	۱۰/۳٪
۵	۱۳۹۱	۱۷	۷/۷٪
۶	۱۳۹۰	۱۵	۶٪
۷	۱۳۸۹	۱۰	۴/۵٪
۸	۱۳۸۸	۱۲	۵/۴٪
۹	۱۳۸۷	۳	۱/۳٪
۱۰	۱۳۸۶	۳	۱/۳٪
۱۱	۱۳۸۵	۲	۰/۹٪
۱۲	۱۳۸۴	۵	۲/۵٪
۱۳	۱۳۸۳	۲	۰/۹٪
۱۴	۱۳۸۲	۶	۲/۷٪
۱۵	۱۳۸۱	۱	۰/۴٪
۱۶	۱۳۷۷	۱	۰/۴٪
۱۷	۱۳۷۴	۲	۰/۹٪
۱۸	۱۳۷۳	۱	۰/۴٪
۱۹	۱۳۷۲	۳	۱/۳٪
مجموع		۲۲۲	۱۰۰٪

منبع: یافته‌های تحقیق

نیز با بکارگیری ابزار سیاه‌واری گردآوری و با استفاده از نرم افزار اکسل مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفته است. محدوده زمانی پژوهش ۲۴ ساله بوده و از سال ۱۳۷۲ تا سال ۱۳۹۶ می‌باشد.

۴- یافته‌های پژوهش

سطح اشخاص: حسابداری رفتاری در سطح اشخاص در دو محور مطرح می‌شود: الف) مطالعات انتخاب فردی. سوال اصلی در مطالعات انتخاب فردی این است که افراد چگونه مشکلات را حل می‌کنند. در واقع موضوع این می‌باشد که یک فرد چقدر مناسب، مسائل را به تنهایی یعنی بدون تعامل و بدون تأثیر-پذیری از دیگران حل می‌کند در این محور، ویژگی‌های فردی نظیر انگیزش، مشارکت، پاسخگویی، تصمیم-گیری، فرهنگ و واکنش فرد به اطلاعات حسابداری مطرح می‌شود. ب) مطالعات انتخاب استراتژیک. این محور نقش رفتار استراتژیک را در تصمیمات و یا تصمیم‌گیری فردی، همچنین رفتار فرد دیگری را که در تصمیم‌گیری درگیر می‌باشد بررسی می‌کند. موضوعات مطرح در این محور شامل: مطالعات مذاکره، مذاکره با قدرت نابرابر، تأثیر طرف سوم (فرد خنثی)، شهرت و می‌باشد (رهنمای رودپشتی، ۱۳۹۰). جداول ۲ (الف) تا ۲ (ج) به ترتیب، طبقه‌بندی کلی از موضوعات و عوامل مورد بررسی در تحقیقات حسابداری رفتاری، سطح اشخاص را در ایران نشان می‌دهد.

۳- روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی بوده و با استفاده از روش تحلیل محتوا صورت گرفته است. تحلیل محتوا روش استانداردی است که برای شناسایی ویژگی‌های اطلاعات ثبت‌شده، نظیر؛ کتاب‌ها، مجلات، وبسایت‌ها و آثار ادبی بکار می‌رود و به مدیریت یک سازمان در سنجش علمی، شناسایی مشکلات، طبقه‌بندی داده‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها و بررسی و مطالعه رفتارهای سازمانی کمک می‌کند. همچنین پژوهشگر را قادر می‌سازد تا حجم زیادی از اطلاعات را به آسانی به صورت سازمان‌یافته درآورد. بدین ترتیب در این پژوهش، با استفاده آرشیو وبسایت کلیه مجلات علمی پژوهشی رشته حسابداری، مقالات مرتبط با حسابداری رفتاری استخراج و مورد بررسی قرار گرفت. داده‌های پژوهش

جدول ۲ (الف) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه حسابداری مالی

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی	عوامل مورد بررسی	موضوع مورد بررسی
محافظه کاری	جهت گیری اخلاقی	تعهدات حرفه‌ای	منافع فردی
مدیریت سود	مخاطرات اخلاقی	تورش های رفتاری	اخلاق
افشاء داوطلبانه	سبک های شناختی تصمیم گیری	پردازش عدسی	
گزارشگری مالی	گرایش های اخلاقی	مدیریت اخلاقی	
نابهنجاری اقلام تعهدی	دیدگاه های رفتاری	انتظارات عقلایی	
سیاست تقسیم سود	گزارشگری مالی متقلبانه		
فرآیند نظریه پردازی	حوزه معرفتی حسابداری		
چسبندگی هزینه	اعتماد به نفس مدیریت		
حساسیت سرمایه گذاری	اعتماد به نفس مدیریت		
تئوری حسابداری	دیدگاه های رفتاری		
نگرش مدیران	حسابداری اجتماعی		
افشاگری مالی	سازه های اجتماعی		
کیفیت اطلاعات	قضاوت حرفه‌ای		

جدول ۲ (ب) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه حسابداری

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی	عوامل مورد بررسی	موضوع مورد بررسی
قضاوت حسابرسان	پیچیدگی موضوعات حسابداری	ویژگی های روان شناختی	مسئولیت پاسخگویی
	آزمون های تحلیلی	آموزش حسابداری	مهارت حرفه‌ای
	تردید حرفه‌ای	تجربه حسابرسان	تیپ شخصیتی
	رابطه مداری	کشف تقلب	شکاکیت
	بی طرفی		
استقلال حسابرسان	خدمات حسابداری با غیر حسابداری	خدمات غیر حسابداری	اختلاف نظر با صاحبکار
	میزان حق الزحمه های	تهدید به جایگزینی	وابستگی اقتصادی
	عوامل کاهنده	عوامل افزایش دهنده	
ریسک حسابداری	حق الزحمه حسابداری	درک حسابرسان	محیط حسابداری
	عوامل فرهنگی	تیپ شخصیتی	مفهوم اهمیت
	کنترل داخلی	کشف تقلب	
رفتار حسابرسان	فشار بودجه زمانی	تیپ شخصیتی	متغیر اخلاق
تردید حرفه‌ای	سوگیری های روان شناختی	تیپ شخصیتی	
فرهنگ اخلاقی	استفاده از چک لیست	تیپ شخصیتی	
کیفیت حسابداری	تردید حرفه‌ای	تیپ شخصیتی	
آیین رفتار حرفه‌ای	کاهش تضاد منافع		
حسابداری عملیاتی	عوامل فرهنگی		
گزارش حسابداری	تیپ شخصیتی		
حسابرس داخلی	تحریف		

جدول ۲ (پ) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه حسابداری مدیریت

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی
ارزیابی متوازن	میزان تحصیلات مدیران
تصمیم‌گیری مدیران	مدیریت زنجیره تامین
اخلاق حرفه‌ای	جایگاه حسابداران مدیریت
سوگیری‌های قضاوتی	ویژگی‌های کیفی اطلاعات
پیش‌بینی هزینه‌های سربار	تکنیک‌های حسابداری مدیریت
مرور تئوری‌های روانشناسی	قضاوت

جدول ۲ (ت) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه حرفه حسابداری

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی
رفاه حسابداران حرفه‌ای	تیپ شخصیتی
پاسخگویی	سطح اطمینان و مقاومت
تردید حرفه‌ای	تحلیل عاملی اکتشافی
ماکیاولیسم	تعهد حرفه‌ای
آموزش حسابداری	تیپ شخصیتی
تئوری‌های روانشناسی	
تصمیم‌گیری اخلاقی	
تیپ شخصیتی	

جدول ۲ (ج) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه حرفه حسابرسی

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی
مسئولیت پاسخگویی	فشار زمانی
رفتار حسابرس	تغییر شغل حسابرس
روابط حسابرس و صاحبکار	محیط حسابرسی
درک حسابرسان	تردید حرفه‌ای
فرهنگ سازمانی	رفتار حسابرس
ذهنیت فلسفی حسابرسان	

دولتی، سیستم‌های اطلاعاتی و مالیات هیچ پژوهشی صورت نگرفته است.

سطح گروه‌ها: در این محور موضوع مورد بررسی، رفتار تعداد کمی از افراد تحت عنوان اعضای گروه می‌باشد. وجه تمایز این جمع کوچک، پیوستگی و وابستگی آنها است (پویایی گروه). در واقع فرض می‌شود که افراد در سطوح یکسان قرار دارند که رفتار آن‌ها منجر به یک رفتار واحد یا گروهی می‌شود. افرادی که در سلسله مراتب سازمانی مختلف قرار دارند در این سطح مورد بررسی قرار نمی‌گیرند. موضوعات مطرح در سطح گروه شامل: اشخاص در مقابل عملکرد گروه،

جدول ۲ (الف) تا ۲ (ج) نشان می‌دهد؛ در حوزه‌های حسابداری مالی، حرفه حسابداری و حرفه حسابرسی موضوعات مورد مطالعه از تنوع خاصی برخوردارند، به طوری که هیچکدام از موضوعات بررسی شده سهم قابل توجهی در کل مطالعات این سطح ندارند. در حوزه حسابداری به ترتیب موضوعات قضاوت حسابرس (۲۲ درصد)، استقلال حسابرس (۱۸/۴ درصد) و ریسک حسابرسی (۱۷ درصد) مورد توجه محققان بوده است. در حوزه حسابداری مدیریت نیز موضوع ارزیابی متوازن با ۱۴/۳ درصد در رتبه نخست قرار دارد. ضمن اینکه در حوزه‌های حسابداری

فرآیند تصمیم‌گیری گروهی، نقش سیستم‌های حسابداری و تکنیکی در تصمیم‌گیری گروهی، نقش محرک‌ها و انگیزه‌ها و نقش خصوصیات گروه در عملکردشان می‌باشد (رهنمای رودپشتی، ۱۳۹۰).
 جداول ۳ (الف) تا ۳ (ج) به ترتیب، طبقه‌بندی کلی از موضوعات و عوامل مورد بررسی در تحقیقات حسابداری رفتاری، سطح گروه‌ها را در ایران نشان می‌دهد.
 همانطور که جداول ۳ (الف) تا ۳ (ج) نشان می‌دهند، علی‌الرغم تنوع مطالعات در این سطح، هیچکدام از موضوعات بررسی‌شده سهم قابل‌توجهی در کل مطالعات در این سطح را ندارند.

جدول ۳ (الف) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه حسابداری مالی

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی	منظر رفتاری
اطلاعات حسابداری	تصمیم‌گیری رفتاری	
عملکرد مالی	رفتار سیاسی مدیران	
خطر سقوط قیمت سهام	رویکرد رفتاری	

جدول ۳ (ب) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه حسابداری

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی	کشف تقلب
ریسک حسابداری	گزارش حسابداری	
حسابرسی داخلی	اخلاق حسابداری	
قضاوت حسابداری	نگرش شرکاء	
کیفیت حسابداری	جنسیت	

جدول ۳ (پ) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه حسابداری دولتی

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی	درک اصول اخلاقی مدیران
سازه‌های فردی و اجتماعی		

جدول ۳ (ت) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه حرفه حسابداری

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی	تهیه‌کنندگان گزارش‌های مالی
آیین رفتار حرفه‌ای	استفاده‌کنندگان گزارش‌های مالی	
آموزش اخلاق	انگیزش اخلاقی	رفتار اخلاقی
ماهیت اخلاق پولی	ادراک اخلاقی	تیپ شخصیتی
اخلاق حرفه‌ای	آموزش	
ادراک اخلاقی	جنسیت	
ماکیاولیسم		
قضاوت اخلاقی		

جدول ۳ (ج) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه حرفه حسابداری

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی	تمایل به دریافت رشوه
جهت‌گیری اخلاقی		
حرفه‌گرایی	جنسیت	
احساس تبعیض جنسیتی		

سطح سازمان‌ها: حسابداری رفتاری در سطح سازمان در دو محور مطرح می‌شود. الف) عملی: این محور متمرکز بر تعامل چندگانه بین گروه کوچکی از افرادی که در سلسله‌مراتب سازمانی در سطوح مختلف قرار دارند، می‌باشد. ب) زمانی که گروه بزرگتر می‌شود تمرکز تحقیق از اعضای گروه یا سازمان معطوف به خود سازمان به‌عنوان یک کل می‌شود. موضوعات پژوهش‌های حسابداری رفتاری در سطح سازمان شامل بررسی نقش خطومشی سازمانی یا اثر ویژگی‌های سازمان یا محیط سازمانی بر خطومشی حسابداری سازمان یا خود سازمان به‌عنوان یک کل می‌باشد. به‌طور کلی سوال تحقیق در سطح سازمان شامل نقش‌های ایفا شده توسط ویژگی‌های ساختاری نظیر پیچیدگی وظایف یا طراحی سیستم حسابداری

سازمان‌ها است که فراتر از ویژگی‌های فردی در دو سطح فوق می‌باشد (بیرنبرگ^۱، ۲۰۱۱). جداول ۴ (الف) تا ۴ (د) به ترتیب، طبقه‌بندی کلی از موضوعات و عوامل مورد بررسی در تحقیقات حسابداری رفتاری، سطح سازمان‌ها را در ایران نشان می‌دهد. جداول ۴ (الف) تا ۴ (د) حاکی از گوناگونی موضوعات مورد مطالعه در حوزه‌های حسابداری مالی، حسابرسی، حسابداری دولتی، حرفه حسابداری، حرفه حسابرسی و سیستم‌های اطلاعاتی دارد، به‌طوری که هیچکدام از موضوعات بررسی شده سهم قابل‌توجهی در کل مطالعات این بخش را ندارند. اما در حوزه حسابداری مدیریت موضوع ارزیابی متوازن با ۳۲/۱ درصد بیشترین مطالعات را به خود اختصاص داده است.

جدول ۴ (الف) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه حسابداری مالی

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی
گزارشگری مالی متقلبانه	نظریه‌پردازی زمینه‌بنیان
حاکمیت شرکتی	افشای زیست‌محیطی
کیفیت سود	فرهنگ سازمانی
ارزیابی عملکرد	فرهنگ سازمانی
کیفیت افشای اطلاعات	فرهنگ سازمانی

جدول ۴ (ب) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه حسابرسی

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی
کیفیت حسابرسی	تعهدات عاطفی
نحوه گزارشگری مالی	اختلاف‌نظر حسابرسان با صاحبکار
رفتار حسابرسی	تعهد حرفه‌ای
	قرارداد روانی
	استراتژی‌های مذاکره
	تعهد سازمانی
	عوامل کاهنده

جدول ۴ (پ) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه حسابداری مدیریت

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی
ارزیابی متوازن	هزینه‌یابی منابع انسانی
فرهنگ سازمانی	سرمايه فرهنگي
حسابداری مدیریت زیست‌محیطی	تصمیم‌گیری مدیران
هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت	چرخه عمر محصول
ارزیابی مدیریت موجودی کالا	شبیه‌سازی دینامیکی
	مدیریت دانش
	نوآوری
	ارزیابی عملکرد
	سرمايه فكري

جدول ۴ (ت) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه حسابداری دولتی

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی	مسئولیت پاسخگویی
حسابداری تعهدی	شفافیت گزارشگری	مسئولیت پاسخگویی
بودجه‌ریزی	عملکرد	مسئولیت پاسخگویی
کنترل‌های داخلی	تخلفات مالی	

جدول ۴ (ج) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه حرفه حسابداری

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی	تعهد سازمانی
اخلاقیات	تعهد حرفه‌ای	تعهد سازمانی
آموزش حسابداری	دیدگاه اخلاقی	
تضاد حرفه‌ای - سازمانی		
قضاوت اخلاقی		

جدول ۴ (چ) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه حرفه حسابرسی

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی	مسئولیت پاسخگویی
مذاکرات حسابرس و صاحبکار	گزارشگری مالی	مسئولیت پاسخگویی
فرهنگ سازمانی	تعهدکاری حساب‌برسان	مسئولیت پاسخگویی
حسابرسی اجتماعی		

جدول ۴ (د) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه سیستم‌های اطلاعاتی

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی	مسئولیت پاسخگویی
نظام پاسخگویی مالی و عملیاتی		

می‌باشد (بیرنبرگ^۱، ۲۰۱۱). جداول ۵ (الف) تا ۵ (د) به ترتیب، طبقه‌بندی کلی از موضوعات و عوامل مورد بررسی در تحقیقات حسابداری رفتاری، سطح شرایط محیطی را در ایران نشان می‌دهد.

جداول ۵ (الف) تا ۵ (د) نشان می‌دهد در حوزه‌های حسابرسی، حسابداری دولتی، حرفه حسابداری، حرفه حسابرسی و مالیات موضوعات مورد مطالعه از تنوع زیادی برخوردارند، به طوری که هیچکدام از موضوعات بررسی شده سهم قابل توجهی در کل مطالعات این را بخش ندارند. اما در حوزه حسابداری مالی به ترتیب موضوعات؛ عملکرد مالی با ۸/۷ درصد، حسابداری زیست محیطی با ۷/۲ درصد و حاکمیت شرکتی با ۵/۸ درصد مورد توجه محققان بوده است.

حوزه‌ی شرایط محیطی: حسابداری رفتاری در سطح شرایط محیطی، نقش حسابداری در جامعه و تعاملی که حسابداری با محیط داخلی و بیرونی شرکت دارد را مورد بررسی قرار می‌دهد و به عبارت دیگر بررسی می‌کند؛ فشارهای بیرونی منجر به چه تغییراتی در حسابداری می‌شود. موضوعات مطرح در این سطح شامل: چگونگی تأثیر رویه‌ها و رویدادهای محیطی بر حسابداری سازمان، روش یا رویه‌ای که در آن حسابداری برای کنترل یا اداره اعضای یک شرکت یا جامعه مورد استفاده قرار گرفته است، اثر حسابداری شرکت بر محیط بیرونی شرکت و شبیه‌سازی خطو-مشی‌های کلانی که در برگزیده انتخاب‌های حسابداری نمی‌باشد، نظیر مطالعات مکانیسم‌های بازار

جدول ۵ (ت) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه حسابداری دولتی

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی
آمارهای مالی دولت	محاسبه بهای تمام شده
فرهنگ	شفافیت گزارشگری مالی
ارزش‌های فرهنگ اسلامی	شفافیت گزارشگری مالی
سازه‌های فردی و اجتماعی	درک اصول اخلاقی مدیران
نظام پاسخگویی مالی و عملیاتی	پاسخ‌خواهی اجتماعی
سیستم نظارت مالی	مسئولیت پاسخگویی
حسابرسی داخلی و کمیته حسابرسی	مسئولیت پاسخگویی
بودجه‌ریزی عملیاتی	مسئولیت پاسخگویی
قوانین و مقررات	مسئولیت پاسخگویی
حسابداری و گزارشگری مالی	مسئولیت پاسخگویی
حسابداری تعهدی	مسئولیت پاسخگویی

جدول ۵ (ج) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه حرفه حسابداری

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی
کارت امتیازی متوازن	حفظ منافع عمومی
نظام گزارشگری	مسئولیت پاسخگویی
ارزش‌های فرهنگی	استانداردهای بین‌المللی
ریسک سقوط قیمت سهام	مسئولیت اجتماعی
ارزش‌های حسابداری	ارزش‌های اجتماعی
رفتار حرفه‌ای	زمینه فرهنگی
حسابداری اجتماعی	

جدول ۵ (چ) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه حرفه حسابرسی

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی
نقش نظارتی حساب‌برسان	سلامت نظام اداری
حسابرسی اجتماعی	

جدول ۵ (د) - موضوعات و عوامل مورد بررسی در حوزه مالیات

موضوع مورد بررسی	عوامل مورد بررسی
مسئولیت اجتماعی	تمکین مالیاتی شرکتی

۵- نتیجه‌گیری و بحث

توجه به مفهوم انسان نرمال در برابر انسان عقلایی زمینه رشد و توسعه پژوهش‌های حسابداری رفتاری در کنار تحقیقات بازار سرمایه و تحقیقات اثباتی حسابداری را فراهم آورده است. البته در این حوزه تلاش بر این نیست که رفتارهای عقلایی نادرست جلوه‌داده شود، بلکه سعی می‌شود تا کاربرد تصمیم-

گیری‌های روانشناختی در شناسایی و پیش‌بینی روند بازارهای مالی مورد توجه قرار گیرد (باغومیان، ۱۳۹۰). نتایج حاصل از این مطالعات بر تاثیر عوامل و انگیزه‌های غیراقتصادی در کنار محرک‌های اقتصادی تاکید دارد. حسابداری به عنوان یک سیستم اطلاعاتی در تعامل با اشخاص نیازمند طراحی و معرفی روش‌های موثر گزارشگری مطابق با نیازها و فرایند تصمیم‌گیری

زیست‌محیطی و حاکمیت شرکتی را مورد مطالعه و بررسی قرار داده‌اند. این موضوعات بیشتر با مواردی نظیر؛ مسئولیت اجتماعی و افشای اطلاعات مورد مطالعه قرار گرفته است. نتایج این بخش از پژوهش با پژوهش کاظمی (۱۳۹۲) در بخش‌هایی همخوانی دارد. این پژوهشگر که مجله تحقیقات حسابداری رفتاری آمریکا را مورد بررسی قرار داده است، در پژوهش خود بیان می‌دارد عمده پژوهش‌های حسابداری رفتاری در این مجله بر موضوعات؛ افشای اطلاعات، گزارشگری مالی، مدیریت سود و تقلب مالی متمرکز می‌باشد.

علاوه بر این توجه عمده محققان حوزه حسابداری نیز بر سطح اشخاص بوده است. در این حوزه پژوهشگران بیشتر، موضوعاتی مانند؛ قضاوت حسابرس، استقلال حسابرس و ریسک حسابداری را مورد مطالعه قرار داده‌اند. این موضوعات با مواردی نظیر؛ کشف تقلب، میزان حق‌الزحمه، تیپ شخصیتی و مسئولیت پاسخگویی مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج این بخش از پژوهش با پژوهش مهربانی و غلامی جمکرانی (۱۳۹۶) که پژوهش‌های انجام شده در زمینه حسابداری در ایران را مورد بررسی قرار داده‌بودند همخوانی ندارد. در پژوهش ایشان بیشترین توجه پژوهشگران به موضوعات؛ کیفیت حسابداری، نوع اظهارنظر و تخصص در صنعت ذکر شده است.

در حوزه حسابداری مدیریت پژوهشگران بیشتر به بررسی موضوع ارزیابی متوازن پرداخته‌اند. توجه به معیارهای غیرمالی مانند رضایت مشتری، فرآیند درون‌سازمانی، نوآوری و آموزش در کنار معیارهای مالی در روش کارت امتیازی متوازن فرصت تحقیقاتی مناسبی را در این حوزه در اختیار محققان قرار داده است. در این حوزه موارد مورد مطالعه از تنوع خاصی برخوردارند، به طوری که هیچکدام از موارد بررسی شده سهم قابل توجهی در کل مطالعات این بخش را ندارند. نتایج این بخش از پژوهش با پژوهش اعتمادی و همکاران (۱۳۹۱) که پژوهش‌های حسابداری مدیریت ایران و استرالیا مورد پیمایش علمی قرار داده بودند، همخوانی ندارد. در پژوهش ایشان بیشترین توجه

افراد است. توسعه روش‌های تحقیق مانند استفاده از روش‌های علم عصب‌شناسی در تحقیقات رفتار همراستا با ظهور دغدغه‌های جدید در بازارهای مالی بر رشد این تحقیقات تاکید دارد (کاظمی، ۱۳۹۲).

نتایج حاصل از تحلیل محتوای پژوهش‌های حسابداری رفتاری در ایران نشان می‌دهد عمده این تحقیقات به ترتیب در حوزه‌های حسابداری مالی (۶۹)، حسابرسی (۵۹) و حسابداری مدیریت (۲۸) انجام شده است. همچنین موضوعات سیستم‌های اطلاعاتی و مالیات هرکدام تنها با یک مقاله کمترین میزان مقالات منتشرشده را به خود اختصاص داده‌اند. نتایج این بخش از پژوهش با پژوهش‌های گرامی راد و همکاران (۱۳۹۳) و همچنین رهنمای رودپشتی و همکاران (۱۳۹۱) همخوانی دارد. ایشان نیز در گزارش‌های خود بیشترین تعداد پژوهش‌ها در حسابداری را به ترتیب، این حوزه‌ها گزارش نموده‌اند. به نظر می‌رسد دلیل انتخاب زیاد موضوعات حسابداری مالی رفتاری توسط پژوهشگران ناشی از تنوع موضوعی در این حوزه، تقاضای اطلاعاتی از سوی استفاده‌کنندگان اطلاعات، گوناگونی روش‌ها و همچنین سهولت دسترسی به داده‌ها در این بخش باشد. از سوی دیگر، دلیل توجه کم‌تر محققان به حسابداری رفتاری در حوزه‌های سیستم‌های اطلاعاتی و مالیات مربوط به ناشناخته بودن این بخش‌ها برای پژوهشگران رشته حسابداری به‌طور کلی باشد، علت نیز برمی‌گردد به تعداد اندک واحدهای درسی این حوزه‌ها نسبت به سایر دروس در سیستم آموزش حسابداری ایران (نویخت، ۱۳۹۷). علاوه بر این، بررسی سطوح چهارگانه حسابداری رفتاری حاکی است؛ تحقیقات مرتبط با سطح اشخاص با ۸۵ و شرایط محیطی با ۸۳ مورد در رتبه نخست علاقه‌مندی محققان ایرانی قرار دارند. پژوهش‌های مرتبط با سطوح سازمان‌ها و گروه‌ها نیز به ترتیب با ۳۳ و ۲۱ عنوان مقاله در رتبه‌های بعدی هستند.

در حوزه حسابداری مالی پژوهشگران ضمن تمرکز بر سطح اشخاص موضوعاتی نظیر؛ محافظه‌کاری، مدیریت و هموارسازی سود، عملکرد مالی، حسابداری

- پژوهشگران در این حوزه به موضوعات؛ سیستم‌های کنترلی مدیریت، اندازه‌گیری عملکرد و بودجه‌بندی ذکر شده است.
- یافته‌های مربوط به پژوهش‌های حوزه حسابداری دولتی نشان می‌دهد، پژوهش زیادی در این بخش صورت نگرفته است، به طوری در برخی سطوح یا اصلاً پژوهشی صورت نگرفته و یا تعداد این پژوهش‌ها تنها یک مورد بوده است. عمده پژوهش‌ها در این حوزه مربوط به مسئولیت پاسخگویی در سطح شرایط محیطی است که با موضوعات متنوعی مورد مطالعه قرار گرفته است. نتایج این بخش از پژوهش با پژوهش مرادی و صفی‌خانی (۱۳۹۵) که پژوهش‌های بخش عمومی را در ایران مورد بررسی قرار داده بودند، همخوانی ندارد. در پژوهش ایشان بیشترین توجه پژوهشگران در این حوزه به موضوعات؛ حسابداری تعهدی و بودجه‌بندی ذکر شده است. شاید دلیل توجه کم محققان به تحقیقات رفتاری در این حوزه، مربوط به ماهیت و پیچیدگی پژوهش در این حوزه و عدم دسترسی آسان به داده‌ها باشد. همچنین تعداد اندک پژوهش‌های مرتبط با حوزه‌های حرفه حسابداری و حرفه حسابرسی نشان از عدم علاقه‌مندی محققان ایرانی به این حوزه‌ها دارد. به طوری که، هیچکدام از موضوعات بررسی شده در این حوزه سهم قابل توجهی در کل مطالعات حسابداری رفتاری نداشته‌اند. جهت تکمیل این پژوهش و انجام تحقیقات بیشتر در حوزه‌های مرتبط با این پژوهش، پیشنهاد می‌گردد بررسی و تحلیل محتوای تولیدات علمی مرتبط با اخلاق در حسابداری و حسابداری ارزشی نیز صورت گیرد
- فهرست منابع**
- * اعتمادی، حسین؛ حصارزاده، رضا و بذرافشان، آمنه (۱۳۹۱). پیمایش پژوهش‌های حسابداری مدیریت ایران و استرالیا. فصلنامه حسابداری مدیریت، ۵(۱۴): ۳۷-۴۸.
- * حسینی، نیره‌سادات و غلامی جمکرانی، رضا (۱۳۹۶). تحلیل محتوای پژوهش‌های مدیریت
- سود. فصلنامه حسابداری مدیریت، ۱۰(۳۵): ۹۱-۱۰۵.
- * رهنمای رودپشتی، فریدون (۱۳۹۰). حسابداری مدیریت رفتاری (رویکرد نوآوری، ارزش آفرینی و کاربردی). تهران، چاپ اول، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- * رهنمای رودپشتی، فریدون؛ بنی‌طالبی دهکردی، بهاره و کاویان، مریم (۱۳۹۱). تحلیل محتوای نشریات دارای رتبه علمی-پژوهشی رشته حسابداری در ایران. فصلنامه حسابداری مدیریت، ۵(۱۶): ۱۲۱-۱۴۳.
- * رهنمای رودپشتی، فریدون؛ خریدار، سینا و امینی، محسن (۱۳۹۵). ریشه تاریخی جریان پژوهش‌ها در حسابداری مدیریت رفتاری (تئوری-ها و روش‌ها). دو فصلنامه حسابداری ارزشی و رفتاری، ۱۰(۳۵): ۲۵-۵۲.
- * شباهنگ، رضا (۱۳۹۶). تئوری حسابداری، جلد اول، تهران، انتشارات سازمان حسابرسی، شماره ۱۵۷.
- * کاظمی، توحید (۱۳۹۲). مروری بر تحقیقات رفتاری حسابداری با تاکید بر حوزه اشخاص. فصلنامه مطالعات حسابداری و حسابرسی، ۲(۵): ۱-۲۴.
- * گرامی راد، فاطمه؛ محمدی، مهدی و سرلک، نرگس (۱۳۹۳). تحلیل محتوای مقاله‌های مجلات علمی-پژوهشی حسابداری و مالی منتشره بین سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۹۲. فصلنامه حسابداری مدیریت، ۷(۲۳): ۱۰۵-۱۲۲.
- * مهربانی، حسین و غلامی جمکرانی، رضا (۱۳۹۶). بررسی تحلیلی پژوهش‌های انجام شده در زمینه حسابرسی در ایران. فصلنامه دانش حسابرسی، ۱۷(۶۶): ۲۱۷-۲۴۱.
- * مردای، محمد و صفی‌خانی، رضا (۱۳۹۵). تحلیل پژوهش‌های حسابداری بخش عمومی در ایران و جهت‌گیری تحقیقات آتی. مجله بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۲۳(۴): ۵۴۷-۵۷۴.

* نوبخت، یونس (۱۳۹۷). علم‌سنجی پژوهش‌های حسابداری رفتاری در ایران. فصلنامه دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۷(۲۷): آماده انتشار.

- * Abu Bakar, N, B. & Saleh, Z. (2011). Public sector accounting research in Malaysia: Identifying gaps and opportunities. *Journal of Research and Practice in Public Sector Accounting and Management*, 1 (1): 23-42.
- * Akçakanat, Ö. Senal, S. & Ateş, B, A. (2013). Evaluation of the work of Turkish accounting standards with regard to the content analysis (2004-2011). *International Journal of Alanya Faculty of Business*, 5 (3): 1-8.
- * Apostolou, B. Dorminey, J.W. Hassell, J.M. & Rebele, J. E. (2017). Accounting education literature review (2016). *Journal of Accounting Education*, article in press.
- * Bamber, E. M. (1993). Opportunities In Behavioral Accounting Research . *Behavioral Research in Accounting*, Vol. 5, 1-29.
- * Birnberg, J. G., (2011), "A Proposed Framework for Behavioral Accounting Research", Vol. 23, PP. 1-43.
- * Chiwara, M. Al-Ayyoub, M. Hossain, M.S. Gupta, R. (2006). *Data Mining Concepts and Techniques Association Rule Mining*, State University of New York, CSE 634, Chapter 8.
- * Deegan, C. & Unerman, J. (2011). *Financial Accounting Theory*, New York, McGraw-Hill, pp. 490.
- * Erserim, A. (2016). A review of audit literature in Turkey. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 53 (611): 29-38.
- * Van Eck, NJ and Waltman, L. (2011). *Text Mining and Visualization Using Vosviewer*. ArXiv Preprint ArXiv, 1109-2058